

Уилтърнският диптих и владетелският церемониал в средновековна Англия

Продължение от брой 40 и 41

Автор: Вера Атанасова

Глава IV

Уилтърнски диптих¹

Уилтърнският диптих получава своето име от Уилтърнската къща в Уилтшир, където се съхранява от XVIII век до 1929 г., когато става част от колекцията на Националната галерия в Лондон. Тази малка преносима олтарна част, изрисувана от двете страни, се състои от два панела, закачени един за друг. Направен за лична употреба на крал Ричард II, Диптихът е едно от най-красивите произведения на изкуството, които някога са създавани. Изящността на детайла, изчистеният стил на техниката и декоративните ефекти, богатството на цветовете и вдлъбнатата украса със злато, не съвпадат с никое подобно изображение. Все още не е известно кой е изкусният майстор и какво е точното значение на тази изключителна творба на средновековното изкуство.

¹ Диптихът представлява предмет с две плоски пластини, прикрепени с панта. През Средновековието много панелни картини използват тази формата. Диптисите са и вид икони, състоящи се от два панела, закрепени с панта, за да могат да се затварят и да се носят по време на път.

На пръв поглед изображението на Уилтърнския диптих изглежда съвсем ясно. Всички фигури, които са част от композицията, могат да бъдат идентифицирани: коленичилият крал, Ричард II, е представен на Дева Мария и Младенеца от св. Йоан Кръстител, Едуард Изповедник и Едмунд. Можем да определим и хералдическите емблеми: около врата си, кралят носи колие от шушулки от растението метла (*broom plant* или *broomcods*), а на гърдите си бижу с бял елен, добре познат като личната му емблема. Върху външната страна на единия панел, бял елен, лежащ с изправена глава и с гердан около шията, лежи върху обсипани цветя и листа, включително розмарин. От външната страна на другия са изобразени кралските гербове на Англия и Франция (лъвове пазители с вдигнати предни лапи и ирис), вплетени с митичните гербове на Едуард Изповедника (кръст с пет птици без крака) – комбинация, която е използвана от Ричард. Над кралските гербове има шлем със сребърно листо, който днес не е добре запазен, отгоре лъв пазител с вдигната лапа. В своето първоначално състояние, те сигурно са изглеждали като подредените гербове, из-

образени в един ръкопис от ранния XV век.[□]

От художествените техники, използвани за направата на изображението, може да се определи неговият стил. Това е дворцов стил, наричан още международна Готика.² В този период, в Европа протичат процеси на силно художествено взаимобогаляване, което прави трудно да се определи произхода на художника на Диптиха. Изтънчен цвят, изящество на линията, контраст на детайла са сред основните характеристики на готическия стил, които откриваме и в Уилтънския диптих. Дървото, от което е изработен диптихът, е дъб, а основата е креда – материали, използвани от североевропейските художници. От друга страна телесните то-

2

Gordon, D. cit., p. 11.

нове са поставени върху зелена основа, типично италианска техника.³ Златният фон е гравирани с пунктир, подобно на европейските панелни изображения от края на XIV век. Интересен е начинът, по който художникът използва гравиранието, за да създаде един триизмерен модел – техника, която не се среща при никое друго художествено произведение. Уилтънският диптих е смесица от национални практики, което още повече затруднява изследователите в откриването на неизвестния художник.

Уилтънският диптих принадлежи на периода на късното управление на Ричард II (около 1395–1397). Той е реално, видимо

3 Given-Wilson, Ch. An illustrated history of the late medieval England, p. 163.

свидетелство за интереса на владетеля към неговата специфична роля като крал на Англия. Първоначалното значение на този щедър на средновековното изкуство е неясно: връзките между отделните елементи на неговите образи, могат да бъдат проследени до формирането на сложна мрежа от метафори, действащи едновременно на светско и религиозно ниво. Това не изглежда странно за Средновековието, когато двете не се взаимноизключват, а са неразривно свързани.

Подобен на бижу, Диптихът се поставя в категорията луксозни дворцови предмети, и вероятно е съхраняван от краля, заедно с всички бижута и златни мантии. Неговата първа и основна функция е религиозната – това е преносима олтарна част, която се затваря като книга и може да се постави на олтара на различни църкви и капели.⁴ Изображенията от външните страни на Диптиха не са религиозни – личната емблема на Ричард – белият елен, кралските гербове на Англия и Франция, заедно с тези на Едуард Изповедника. Тези символи имат значение само за притежателя на преносимия панел. Отвътре изображението е безспорно религиозно. Крал Ричард е представен от тримата светци на Девата и Младенеца, заобиколени от ангели, един от които държи бяло знаме с червен кръст като това, носено от Христос в сцените на Възкресението. В ореола на Младенеца са гравирани Трънният венец и Трите нокъта, символи на Христовите страсти. Движението на Младенеца е сложна съвкупност от действия, но със сигурност едно от тях включва благославянето на краля. Девата и Детето стоят върху ливада обсипана с

цветя, контрастираща с каменистата пустееща земя на другия панел, и която вероятно символизира Рая. Цветята имат религиозно значение: рози, разпръснати из поляната и носени като венци от ангелите, отпращат към чистотата на Девата; сините цветя, вероятно виолетки, са символ на нейното смирение, или може би ириса, отпращащи към скръбта ѝ. Други растения – маргаритки, папрат, детелина и вероятно малки гъбки – са изобразени в долния край на дясната част на панела. Следователно изображението на Диптиха трябва да се чете от ляво на дясно: кралят вероятно ще бъде пренесен от каменистата земя, в която е коленичил, към цветната ливада, за да бъде изкупен от Христовите Страсти и Възкресението.⁵

Култът към Дева Мария е широко разпространен в Средновековна Европа. Подобно на по-голяма част от колекциите на богати покровители, английската кралска колекция, описана в 1400 г. след смъртта на Ричард, съдържа много нейни изображения. Предполага се, че Ричард отправя молитви пред нейна статуя в капела в Уестминстър, вероятно тази на „Св. Мария де ла Пю“ в Уестминстърския дворец или в църква със същото име в Уестминстърското абатство, преди да се срещне с Уат Тейлър по време на Селското въстание от 1381 г. Характерно е североевропейските владетели да се изобразяват коленичещи пред Мария и няма нищо странно в образа на Ричард, коленичил пред Девата и Младенеца в Уилтънския диптих.

Въпреки всички религиозни символи на композицията, е интересно да отбе-

4 Shafe, L. The Wilton Diptych.

5 За диптисите като предмети *cornés* в двора на дук Филип Смелия виж Pearson, A. *Envisioning gender in Burgundian devotional art, 1350-1530*, p. 16.

лежим, че централната фигура е тази на краля. □ Всички фигури на десния панел, с изключение на един ангел, който жестикулира, гледат към него: тримата светци зад него го представят чрез жестовете на ръцете си, докато гледат преднамерено към Девата и Младенеца и кръга от единадесет ангели, всички са обърнати към краля. Дори сочещият пръст на един ангел най в дясно е изменен от неговата позиция в първоначалната скица, за да посочи не нагоре към Девата и Младенеца, а недвусмислено към Ричард. По този начин всеки детайл гарантира, че зрителят ще погледне не първо към Мария и Младенеца, а към коленичилиия крал.

На основата на хералдическите изображения – особено включването на кралските гербове, комбинирани с оръжията на Едуард Изповедника и мотива *broomcod* – може да се предположи, че Уилтънският диптих е рисуван около 1396–1397 и не по-рано от 1395 г. Тогава Ричард е вече на 28 години, но въпреки това той е изобразен много помлад. Някои изследователи предполагат, че целта е била кралят да бъде изобразен така, както е изглеждал по време на своята коронация през 1377 г. Съзнателното решение Ричард да бъде представен като единадесет годишно момче, предполага една от основните цели на Диптиха. Всъщност цялостната интерпретация на изображението трябва да бъде обяснена с идеята на Ричард за кралската власт. За да разберем посланието на Диптиха, трябва да се запознаем със символния код на елементите на изображението.

1. Символика⁶

Белият елен

Белият елен е личната емблема на Ричард II. На гърдите си, Ричард носи бижу от бял елен на зелен фон. Той има златна корона около врата си и тънка следа от златна верига, перли декорират неговите рога. Кралската мантия е червена с десен от елени и розмарин, оградени от *broomcods* и покрит с орли, всички пунктирно гравирани със злато. Белите елени, носени от ангелите, са по-опростени от тези на краля и показват връзката между ангелите и краля. От външната страна на Диптиха е изобразен същият символ, лежащ сред различни растения, включително розмарин, с корона около врата и верига, прикачена за короната.

Белият елен се смята, че е наследен от майката на Ричард Джоан от Кент. Може би Ричард я взима за своя емблема, заради имплицитната игра на думи със собственото му име – най-очевидно във френското му произношение. Вероятно започва да го използва като емблема под формата на бижу още в ранния период на своето управление. Брошки с бял елен са често използвани в кралския двор.

Брошката на Ричард от изображението на Уилтънския диптих цели да създаде впечатление за бижу и е почти сигурно, че е трябвало да изглежда като направено от мьтен бял емайл върху злато. Трудната и скъпа

6 Gordon, D. cit, p. 21.

техника, изглежда е била развита в Париж пред втората половина на XIV век, но е практикувана и от златарите в Англия.

През Средновековието било обичайна практика емблемите или брошките на кралиците или благородниците да се носят от техните последователи и поддръжници, включително слуги, като визуално изявление на вярност към феодала. Значки на ливрея били давани и в знак на благосклонност. Видът на елените, носени от последователите на краля зависи от ранга и богатство им. Ангелите от дясната страна на Диптиха носят бели елени, които са символ на тяхната подкрепа, но рогата им са по-плоско изобразени от този на Ричард и по тях липсват перли. Въпреки това те все още изобразяват бижу и все още са триизмерни. Емблемите декорират и различни видове предмети, използвани в кралския двор като чинии, предмети за всекидневна употреба, ръкописи, текстил и др. Белите елени украсяват и сградите, построени от Ричард – издълбани върху камък, изрисувани на стени или колони.

Broomcods

По същия начин, по който Ричард използва белия елен, Шарл VI, крал на Франция, използва *broomcod* като една от емблемите си. □ Присъствието в Уилтънския диптих на изображението на *broomcod*, помага да се направи датировка на картината. Възприемането на този символ преди установяване на приятелски отношения около 1395–1396 между Англия и Франция, е малко вероятно. За първи път използван от Ричард, *broomcods* стават емблема на по-късните английски крале. *Broomcods* обграждат елените върху

мантията на Ричард. На врата си, той носи златна огърлица от *broomcod*, състояща се от два реда шушулки, свързани с бели цветя със зелени камъни в центъра, и квадратна закопчалка със син камък в центъра и зелени камъни и перли около него.

Огърлиците ливреи, вероятно произхождащи от френската мода, добиват популярност сред английската аристокрация към края на XIV век. Размяната им може да символизира приятелство. Почти е сигурно, че Ричард II имитира употребата на *cosse de genêt* (= *broomcod*) от френския двор и това няма как да е станало по-рано от 1395 г., когато Ричард се жени за шестгодишната дъщеря на Шарл VI, Изабела. Вероятно точно по това време символът на приятелството бил въведен в английския двор.

През Средновековието било обичайно съпругът да взема емблемите на жена си. Така Ричард взел розмарина, емблема на първата му жена, Анна Бохемска. След сватбата с Изабела, той разменил дарове с френския крал Шарл VI. Огърлицата от *broomcod* става част от неговите емблеми.

Тримата светци

Комбинацията от светци в изображението на Уилтънския диптих е уникално по своята същност. Изборът им не е случаен. Двата кралски светци, Едмунд и Едуард Изповедника и Йоан Кръстител имат специфично значение за кралската власт на Ричард. Присъствието и на тримата в изображението е необходимо за разбирането на основното значение на Диптиха.

Свети Едмунд

Този английски крал светец стои в най-лявата част на изображението. Облечен е в зелена хермелинова пелерина върху златно-синя мантия с фигури на птици, а в лявата си ръка държи стрела. Едмунд е последния крал на Източна Англия, измъчван, защото не искал да се откаже от християнската религия. Смята се, че е убит със стрели. Заедно със Св. Едуард и Св. Героги, той е почитан като един от патроните на Англия.

За Ричард, този светец има важно значение във връзка с кралската му власт. Много е вероятно той да се идентифицира с него, като мъченик. Чехлите на светеца са част от регалията за коронацията на владетеля, които той носи по време на церемонията. По този начин Едмунд е свързан с Уестминстърското абатство, така както и повечето фигури от изображението, а също и с коронационната служба. Мантията на Едуард напомня, че всеки детайл от Диптиха е свързан с основната тема: птиците са свързани с миналото чрез корони.

Свети Едуард Изповедник

В композицията до Едмунд стои Едуард Изповедника. Той е облечен с хермелинова пелерина върху тъмно-червена мантия, сини ръкави и държи пръстен със син камък. Това припомня легендата, че Едуард дава пръстен на беден поклонник, който се оказал Св. Йоан Евангелист. Може да изобразява и пръстена, собственост на Едуард, украсен с един сапфир и четири червени камъка, споменат в опис на Уестминстърското абатство.

Около 1395 г. Ричард влиза кралския

герб с този на Едуард. Вероятно след смъртта на първата си съпруга, Анна Бохемска, Ричард се посвеща на този светец. Комбинацията от гербове на Ричард и Едуард е изобразена на външната страна на Диптиха. В моменти на криза, кралят се обръща с молитви към светеца. Освен това, през 1397 г. членовете на Парламента положили клетви да подкрепят Ричард точно на неговия гроб.

Едуард Изповедникът е централна фигура в церемонията по коронация. По време на своята коронация, Ричард бил облечен с палтото на светеца и неговата корона била използвана за церемонията. В предписанието за коронацията „*Liber regalis*“ е упоменато, че след церемонията кралят и кралицата отиват в гробницата на Св. Едуард и поставят короните си върху олтара. В този момент монархът съблича мантията, обувките, сваля регалиите и ги връща на абата. Кралят и кралицата получават различни корони на излизане от Абатството.

Ричард дарил рубинен пръстен за гробницата на Св. Едуард, за да бъде използван в бъдещите коронации. Освен това дарил пълен набор одежди, включително един сложно изработен филон, украсен с лика на св. Едуард и гербовете му, повторени два пъти. В писмо до Абатството, в което потвърждава дарението, Ричард специално споменава, че Едуард е негов предшественик, роля, която е свързана с неговата кралска власт. В своите желаниа той следва примера на Едуард, като призовава Троицата, Дева Мария и целия църковен двор, но към това добавя и призоваването на Едуард Изповедника и Йоан Кръстител.

Свети Йоан Кръстител

Вероятно от тримата светци в изображението, Св. Йоан Кръстител има най-голяма важност за Ричард като негов свещен покровител. Той е единственият от тримата, които има някакъв физически контакт с краля. Като го представя на Девата и Младенеца, ръката му докосва гърба на Ричард. В ръката си държи агне, което препраща към Жертвения Агнец.

Изглежда кралят бил най-посветен на Йоан Кръстител. Ричард е роден на 6 януари, празника на кръщението на Христос и се възкачва на престола на 22 юни, в навечерието на празника Рождение на св. Йоан Кръстител. На 6 ноември 1392 г. Ричард подарил манора на Алденам на Уестминстърското абатство. В замяна монасите трябва всяка година да отслужват в дена на коронацията на краля Свещена литургия с музика на олтара на свети Йоан Кръстител за него и неговата кралица, Анна Бохемска, през целия им живот и дори след смъртта им. Връзката на Йоан Кръстител с дения на коронацията на Ричард II е паметен. За всеки един от тримата светци, изобразени в Диптиха, този ден е свързан с кралската власт на Ричард, а освен това, и тримата са свързани с Уестминстърското абатство, където била извършена церемонията по неговата коронация и където краткото посвещение върху гроба му, специално се обръща към Йоан Кръстител.

Богоявление

Празникът на Кръщението (06.01) съвпада с този на Богоявление или „Празникът на тримата влъхви (крале)“. В средновековните изображения, посветени на този празник, единият крал е изобразяван коленичил пред Дева Мария и Младенецът, докато другите двама са изправени или коленичат зад него. По същия начин на левия панел на Диптиха, Ричард е изобразен коленичил пред Мария и Младенецът, а Св. Едуард и Св. Едмунд стоят изправени зад него. В този смисъл не е рядкост свещен покровител да се идентифицира с един от влъхвите. Празникът Богоявление заема важно място в литургическия живот на всички кралски средновековни дворове. От времето на Едуард III е обичайно за кралят на този ден да прави дар от злато, тамян и смирна. Ричард запава тази практика. Интересът на Ричард към Тримата влъхви е свързан с факта, че празникът на Благовещение, е също неговият рожден ден. Значението на този празник е засилено вероятно от факта, че когато Ричард се родил в Бордо, там имало трима крале – на Испания, Навара и Португалия, които донесли на Ричард дарове, подобно на тримата влъхви.

Жестът на Ричард

Ричард коленичи в преклонение пред изображението на Рая и въпреки това жестът на ръцете му е двусмислен. Те не са допрени като за молитва, но изглежда са разтворени и празни, сякаш току-що са подали или получили нещо, а може би и двете. Важно за интерпретацията на взаимодействието между фигурите от единия и другия панел е бялото знаме с червен кръст, което един от ангели-

те държи. Сякаш това изображение напомня Възкресението, но също е интерпретирано като знамето на св. Георги, патрон на Англия. Много е вероятно да символизира и двете идеи. Такава двойственост на значението не е нещо необичайно за средновековната епоха.

Глобусът

На самия връх на знамето има глобус. В това кълбо с големина само един сантиметър в диаметър е нарисувана съвсем мъничка карта със зелен остров с дървета на хоризонта и малка бяла крепост с две кулички и черни вертикални прозорци. Отгоре е синьото небе, а отдолу морето с кораб със спуснати платна. Тази малка карта е ключ към разбирането на значението на Диптиха.

В Рим през XVII век, имало голяма олтарна част, сега изгубена, на която Ричард и неговата съпруга, Анна Бохемска, били изобразени коленичили пред Дева Мария. Едно описание разказва, че Ричард ѝ дарява „глобуса или модела на Англия“, вероятно кълбо с подобно изображение на Англия, като това от Уилтънския диптих. Олтарната част, която вероятно била направена между 1382 г. и 1394 г., имала издълбан надпис: „*Dos tua Virgo pia haec est; quare rege Maria*“ (Това е нашата зестра, о, свята Дево, затова управлявай я, о, Мария). Може би малката карта, изобразена на Уилтънския диптих, е символ на Британския остров и на това, че Ричард дарява Англия на Дева Мария като нейна зестра.⁷ Неговите ръце са празни, защото вероятно току-що е дал знамето на Девата, която държи своя син. Младенецът явно го

е приел и го е дал на ангела. Сега Детето ще благослови Ричард, който после ще получи отново знамето със същия жест на феодалната размяна. Момчето-крал ще управлява Англия със защитата и благословията на Дева Мария. Всъщност Ричард поставя кралството си под закрилата на Дева Мария през 1381 г., когато го възстановява след неговата „загуба“ по време на Селското въстание. От това събитие вероятно произтича идеята за Англия като зестра на Мария.⁸ Така, както знамето има едновременно две значения, религиозно и секуларно, вероятно и ангелите, обкръжаващи Девата и Младенеца имат двойна роля.

Ангелите

Ангелите са традиционна част от християнската иконография. Трябва да се отбележи, че те видимо присъстват като неразделна част от образа на Ричард. По време на процесията в Лондон по повод коронацията на владетеля, хора, облечени като ангели, играели важна роля, като хвърляли златни листенца и флорини пред него, подавали му чаша вино, докато един механичен ангел дава короната. По-късно, в триумфалната процесия, която маркира помиряването на Ричард с Лондон през 1392 г., ангели пеят и щедро раздават парченца злато. Младо момче и девойка, облечени като ангели, слизат от кулата, където имало живописна картина от три кръга ангели около Бог. Ангелите са показани като поддръжници на кралския герб на покрива на Уестминстърския дворец, обновен от Ричард през 1395 г. Осем ангела са изобразени на гроба на Ричард, заедно с дванадесет плачещи фигури.

7 Shafe, L. cit.

8 Gordon, D. cit, 49-58.

Няколко въпроса възникват около фигурите на ангелите от Уилтгънския диптих. Първият е дали тяхната бройка има някакво значение. Според някои автори, числото единадесет се свързва с факта, че Ричард е коронясан когато е единадесет годишен. Тази хипотеза изглежда достоверна, като се има предвид контекста на многобройните други препратки към неговото възкачване на престола и кралската му власт, особено ако целта на Диптиха наистина е била да бъде представена коронацията на владетеля, изобразявайки го като младо момче. Ангелите на панела са нерелигиозни създания. Въпреки че имат крила, те са показани без ореоли и вместо това носят венци. Според описите на собствеността на Ричард, той притежава венци от рози, направени от червен и бял емайл. В Диптиха венците от червени и бели рози създават по-голяма връзка с истинските цветя от ливадата.

Ангелите носят и двете емблеми на Ричард: бял елен и огърлица от *broomcods*. По този начин те са представени като привърженици на владетеля в райското кралство. Смесването на светско и религиозно в художествените образи на диптиха – тримата крале, аналог на тримата влъхви, знамето загатващо едновременно Възкресението и Св. Георги – поставя въпроса дали ангелите не биха могли вероятно да целят да предизвикат игра на думи. Ангелите от Диптиха не са просто ангели, а също англичани и така те носят брошките на Ричард, за да покажат, че го подкрепят като техен крал.

2. Хипотези за значението на Уилтгънския диптих

Някои изследователи смятат, че поръчката на Диптиха не е била дело на краля, а на друг човек. Например може да е поръчан и от Анна Бохемска или Изабела Френска – като последното е по-малко вероятно, имайки предвид възрастта ѝ – като подарък за рождения ден на Ричард. Според друго предположение Диптихът е поръчан от Хенри V за преместването на тялото на Ричард от Лангли в Уестминстър. Този аргумент се основава на интерпретацията на образа на Диптиха, като изобразяващ влизането на Ричард в Рая. Към това трябва да се прибави и специфичния стил на изображението, който може да се сравни с този от началото на XV век. Преносимият му вид обаче оспорва твърдението: такава картина трябва да е имала постоянно местоположение и то най-вероятно е близо до Уестминстърското абатство.

Хералдическите елементи и фокусът на изображението от вътрешните сцени, както и емблемите и гербовете от външната страна обаче изглежда изразяват собственост. Следователно тази хипотеза е по-скоро неприемлива и поръчителят на Диптиха е бил самият крал Ричард II.

Връзката на Уилтгънския диптих със съюза между Англия и Франция позволява на някои изследователи да направят предположението, че той е поръчан от Ричард, за да отбележи обета, даден за организирането на съвместен кръстоносен поход, заедно с Шарл VI, за завземането на Свещената земя. Ако наистина е създадена при подобни об-

стоятелства, картината отразява възможните ползи на Ричард като патрон на кръстоносен поход. Кралят е изобразен като красив младеж, подкрепян от светци и мъченици, в това число двамата канонизирани английски крале Едуард Изповедник и Едмунд, чиито култове подкрепят кръстоносните походи от по-ранни векове. Той е представен на Девата и Младенеца, който изглежда благославя кръстоносно знаме. Младият крал и ангелите, които заобикалят Дева Мария и Христос са изобразени, носещи ливреите на Ричард и Шарл VI, белият елен и *broomcod*.⁹ Ако Диптихът изобразява Ричард, който дава тържествен обет да поведе кръстоносен поход, заедно с френския крал, то това би обяснило използването на емблемите на двамата крале в изображението, а също и християнския символизъм. Но ако такъв е бил замисълът на картината, е странно, че Ричард не е изобразен в мантията за *Order of Passion*, която е синя с червен кръст. Освен това знамето би трябвало да е бяло с червен кръст, черен кант (символ на Страстите христови) и златния агнец, като и двете липсват в изображението.[□]

Съществува и хипотезата, че Диптихът е поръчан, за да отбележи кралската коронация. Тук отново младежният вид⁹ на краля в явната метафора за неговата коронация и кралска власт, прави това предположение много вероятно. Всъщност, Диптихът не е толкова отбелязване на някакво определено събитие, колкото визуален израз на една идея – тази за кралска власт. Има много събития, по време на управлението на Ричард,

когато може да е искал да отпразнува кралската си власт. Хералдическото свидетелство от 1397 г., предполага периода на създаване на Диптиха. Установил мир с Франция, Ричард се връща в Англия и започва действия, за да заяви абсолютния си авторитет. Ричард се почувствал „абсолютен император на своето кралство Англия“. Това е подходящ момент, за да поръча за лична употреба сложно изработено свидетелство за своята кралска власт.

Съвсем близо до Уестминстърското абатство има малка църква, позната с името Св. Мария де ла Пю. Тази църква е построена вероятно във втората половина на XIV век: от дясната страна над олтара е изрисувана бял елен с гердан около шията, легнал с изправена глава; на входа на църквата има два бюста на ангели, този отдясно държи герба Св. Едуард Изповедника, а този отляво – кралските гербове на Франция и Англия. Хералдическата комбинация предполага, че църквата е била използвана от Ричард като молитвен дом за лично посвещение.

В тази църква, която винаги била посветена на Мария, вероятно е имала статуя на Девата в олтарната ниша, която сега липсва. Може би това е бил моделът на Девата от Уилтънския диптих. Една поличка би могла да е служила за опора на отворения Диптих със съответното изображение на Девата със светците Едмунд, Едуард и Йоан Изповедник. Възможно е Ричард да е поръчал Диптиха за употреба в църквата, когато отива там за молитва.

Размерът на Уилтънския диптих предполага, че той може да бъде поставян в раз-

⁹ Повече за огърлицата виж Mitchell, S. Richard II and the broomcod collar: new evidence from the issue rolls. Fourteenth century England II, 171-179.

лични църкви. Възможно е Ричард да го е използвал в някоя от кралските църкви, или да го е носил със себе си по време на пътуванията из кралството.

Единственото, което е сигурно за този Диптих е, че независимо къде е бил разположен или носен¹⁰, той е поръчан от краля и неговите изображения представят ясно на визуално ниво ричардовата идея за кралска власт.

Заклучение

Символите през средновековието са едни от най-важните елементи на епохата. Те изграждат света на средновековния човек. В този смисъл изкуството, заедно с церемониалните действия са средството, което владетелите използват, за да покажат публично своите идеи. Така основната функция на изкуството е да убеждава наблюдателя. То дава визуален образ на тези идеи.

През средните векове ритуалните действия и изображенията служат за визуално представяне на политически идеи. Кралят управлява като наместник на Бог на земята по Негово благоволение. Освен това той има законово право на тази власт според принципа на примогенитурата. Церемонията по коронация цели да установи отношенията между владетеля и неговия народ. Чрез акламациите, представителите от всички прослойки на обществото изразяват своето одобрение на новия владетел. Двустранната

10 Campbell, M. England: Our Lady's dowry. За зестрата на Мария и символиката на глобуса с картата на Англия виж Boss, Sarah Jane N. Warmesley. The Wilton Diptych, Mary, 123-137, също и Wood, Charles T. Richard II and the Wilton Diptych, Joan of Arc and Richard III: Sex, Saints, and Government in the Middle Ages, 75-90.

клетва, която владетелят и васалите полагат, установява между тях договорни отношения с определени права и задължения. Ритуалът по миропомазването на краля набляга на божественото основание за неговата власт.

Уилтънският диптих е добър пример за това как изкуството показва на зрителя идеите на политическата и богословска мисъл. Образите, които са представени, са колкото очевидни, толкова и неразбираеми. Единственото, което може да се каже със сигурност, е че то изобразява една идея – тази за кралската власт на Ричард II. Този крал разбира властта като законна според свещеното право на владетеля и според това на наследството. Но времето на неговото управление е белязано от размирици и бунтове. Крал по кръвна линия и по Божие благоволение, той се опитва да затвърди своята позиция в обществото. Така Ричард „произвежда“ действия и изображения, чрез които да легитимира властта си. Интересно е да проследим символиката на всеки отделен елемент, който в съзнанието на владетеля не е без значение. Но без историческия контекст, случайният наблюдател не би могъл да го обясни.

Дали наистина е важно да разберем значението на отделните части или цялостната композиция е достатъчна – Ричард е крал и като такъв той е централна фигура в изображението.

Дали това изображение показва церемонията по коронацията на владетеля?

От предписанията за церемонията по

коронацията на владетеля, стигаме до извода, че картината не отразява церемонията, защото кралят е изобразен вече с корона. Нито един от елементите на изображението не може да бъде свързан с коронацията.

Вероятно изображението на Уилтънския диптих е възплъщение на идеята за „зестрата на Мария“. Според нея кралят отдава цяла Англия, заедно с народа на Девата, а чрез нея – на Бог. По този начин народът си осигурява Неговото благоволение. Кралят е наместник на Бог на земята. Той ще получи Англия отново, чрез жеста на феодалната размяна. Владетелят дава цялата територия на своето кралство, заедно с народа на Девата, а чрез нея и на Бог. По този начин Мария ще закриля Англия, а Ричард ще управлява в Земното царство като божествен наместник. Присъствието на англите в изображението не е случайно. Ако те са английски, вероятно биха могли да представят народа на Англия и неговото одобрение пред Божието семейство в полза на Ричард II.

Двете вътрешни изображения на Диптиха поставят едно противоречие. На левия панел са изобразени кралят и тримата светци в Земния свят. На десния панел – Богородица, ангелите и Младенецът очевидно се намират в Рая.¹¹ Двете изображения са ситуирани в различно време и пространство. Но въпреки това е показано тяхното единство. Единство, което може да бъде постигнато само по време на литургията.

Какво тогава ни показва Диптихът?

След като бяха описани някои от основните характеристики на церемонията по коронацията в трета глава от работата, може да се твърди, че изображението не цели да ни покаже тази церемония, която се извършва в Уестминстърското абатство. Но при внимателно разглеждане на образите от Диптиха и свързването им с политическите концепции на периода на управление на Ричард, може да се направи следната хипотеза. Ако ангелите са символ на английския народ и неговите акламации по време на церемонията, ако кралете-предшественици са символ на идеята за наследственото право, ако глобусът е част от идеята за зестрата на Мария, ако жестът на Младенеца е жест на благословия, то не би ли могло това изображение да бъде свързано наистина с една церемония. Но не такава, която бихме могли да видим в църковното пространство. Това е едно свещенодействие, което няма своя еквивалент във видимия свят. Това е невидимата божествена церемония, при която Бог дава на владетеля своята благословия, за да управлява от Негово име на земята. Владетелят има подкрепата на народа, а също и основанието на своите предци. Това обяснява фигурите на двамата кралете-светци от английското минало, които присъстват в композицията, както и жеста на благословия, който Младенецът отправя към английския монарх. Това е основанието за притежаваната от владетеля власт.

11 Gordon, D. cit., 59-60.